

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення права на освіту дітей з особливими потребами. Інклюзивне навчання забезпечує доступ до освіти дітей з особливими потребами за рахунок застосування методів навчання, що враховують індивідуальні особливості таких дітей. В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей; забезпечує однакове ставлення до всіх людей, але створює спеціальні умови для дітей з особливими потребами.

Саме по собі інклюзивне навчання є невід’ємною складовою права на освіту. Розглядаючи норми міжнародних і національних документів, що гарантують право на освіту, не важко помітити, що в першу чергу закріплюються гарантії держави щодо забезпечення доступу до освіти кожної людини:

- «Кожна людина має право на освіту(...)» – ст.26
Загальної декларації прав людини.

- «Кожен має право на освіту(...)» – ст.53 Конституції
України.

- «Кожна дитина має право на освіту(...)» – ст.19 Закону
України «Про охорону дитинства».

Ключовим у наведених нормах, які є юридично обов’язковими для держави, є те, що право на освіту гарантується «кожній людині», «кожній дитині», «нікому не може бути відмовлено у праві на освіту».

Після ратифікації нашою державою Конвенції ООН «Про права людей з інвалідністю» стандарти забезпечення права на освіту дітей (людей) стали обов’язковими для виконання Україною.

В свою чергу це зумовило зростання актуальності запровадження інклюзивного навчання для дітей з особливими освітніми потребами. Тому інклюзивне навчання – це підхід до організації доступу до освіти, надання освітніх послуг, що базується на принципах прав людини.

З метою ефективного впровадження інклюзивної освіти для навчання дітей з особливими потребами є необхідним створення умов, які передбачають врахування правових, понятійно-термінологічних, організаційно-педагогічних, соціально-комунікативних, навчально-методичних та соціологічних аспектів.

Всі учасники освітнього інклюзивного процесу мають знаходитися у постійній взаємодії: обмінюватися інформацією, аналізувати її, приймати рішення та отримувати додаткову консультативну допомогу щодо інтерпретації даних обстеження та пошуку оптимальних умов розвитку конкретної дитини.

Основні принципи інклюзивного навчання:

- усі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не зважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними;
- ДНЗ має визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх вихованців шляхом узгодження різних видів і темпів навчання;
- забезпечення якісної освіти для всіх дітей шляхом розроблення відповідних навчальних планів, застосування організаційних заходів, розроблення стратегії навчання,
- діти з особливими освітніми потребами за потреби мають отримувати додаткову допомогу, яка може знадобитися їм для забезпечення успішності процесу навчання;

Вони є найефективнішим засобом, який гарантує солідарність, співучасть, взаємоповагу, розуміння між дітьми з особливими потребами та їхніми ровесниками.

Що таке індивідуальна програма?

Характерною особливістю сьогодення є реконструювання системи спеціальної освіти на демократичних, гуманістичних засадах, створення в країні альтернативних моделей психолого-педагогічної підтримки, механізмів для вільного вибору форм навчання дітей, рівня й діапазону освітніх потреб. В основу цього підходу покладено два принципи:

- не відривати дитину від сім'ї та суспільства, коли це можливо, і сприяти природному процесу її соціалізації;
- розробити й апробувати додаткові моделі спеціальної освіти та надати можливість батькам дітей з особливостями психофізичного розвитку вибору форм і видів майбутньої освіти.

Варто зазначити, що розкриття потенційних можливостей дітей із порушеннями фізичного, інтелектуального розвитку залежить від гнучкості системи масової освіти, рівня та діапазону наданих послуг, які задовольняють їхні потреби (раннє виявлення порушень, єдність діагностування та корекції розвитку, наступність дошкільного, шкільного та післяшкільного змісту освіти тощо).

Інклюзивна освіта - це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами через організацію їхнього навчання в дошкільних закладах на основі застосування особистісних зорієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей освітньо-пізнавальної діяльності таких дітей. Інклюзія передбачає присутність, участь і досягнення. «Присутність» у цьому контексті розглядають як надання можливості навчатися в дошкільному закладі та пристосування, необхідні для цього; «участь» розуміють як позитивний досвід, який набуває дитина в процесі навчання, і врахування ставлення дитини до себе в цьому процесі; «досягнення» - це комплексний результат навчання протягом навчального року.

Передумовою в забезпеченні успішності навчання дитини з особливими освітніми потребами в дошкільному закладі є індивідуалізація освітнього процесу.

Індивідуальне планування освітнього процесу передбачає:

- розроблення комплексної програми розвитку дитини з особливими освітніми потребами, що допоможе педагогічному колективу закладу пристосувати середовище до потреб дитини;
- надання додаткових послуг і форм підтримки в процесі навчання;

- організацію спостереження за динамікою розвитку дитини.

Індивідуальна програма розвитку– це письмовий документ, який загалом є контрактом між педагогічним колективом і батьками чи опікунами дитини. Він закріплює вимоги до організації освіти та корекційно-розвиткової роботи дитини з особливими освітніми потребами, зокрема визначає характер освітніх послуг і форм підтримки.

Відповідно до листа Міністерства освіти і науки України «Щодо організації діяльності інклюзивних груп у дошкільних навчальних закладах» від 12.10.2015 № 1/9-487 для дітей з особливими освітніми потребами, які перебувають в інклюзивних групах закладу дошкільної освіти, треба розробляти індивідуальну програму розвитку (ІПР).

Індивідуальну програму розвитку розробляє група фахівців з обов'язковим залученням батьків або осіб, які їх замінюють, для визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання дитини з особливими освітніми потребами. Вона містить загальну інформацію про дитину, систему додаткових послуг, види необхідної адаптації та модифікації навчальних матеріалів, індивідуальну навчальну програму та за потреби індивідуальний навчальний план.

Структура індивідуальної програми розвитку

1. Загальна інформація про дитину: ім'я та прізвище, вік, телефони батьків, адреса, проблема розвитку (інформація про особливі освітні потреби), дата зарахування дитини до ЗДО і термін, на який складають програму.

2. Наявний рівень знань і вмінь. Група фахівців протягом 1-2 місяців (залежно від складності порушення) вивчає можливості та потреби дитини, фіксує результати вивчення: її вміння, переваги й недоліки, стиль навчання (візуальний, кінестетичний, багатосенсорний та інші, особливо якщо один зі стилів домінує), у чому їй потрібна допомога.

3. Інформація щодо впливу порушень розвитку дитини на її здатність до навчання (відомості надані ІРЦ). Уся інформація повинна бути максимально точною, оскільки вона є підґрунтям для подальшого розроблення завдань.

4. Спеціальні та додаткові освітні послуги. В індивідуальній програмі розвитку фіксують розклад занять із відповідними фахівцями (логопедом, дефектологом, фізіотерапевтом, психологом й іншими), указують кількість і тривалість таких занять із дитиною.

5. Адаптації/модифікації. Під час складання індивідуальної програми розвитку необхідно проаналізувати, які адаптації та модифікації варто розробити для облаштування середовища, застосування належних навчальних методів, матеріалів, обладнання, урахування сенсорних й інших потреб дитини.

Суть процесів адаптації

Модифікація трансформує характер подачі матеріалу через зміни змісту або концептуальної складності навчального завдання. Наприклад, скорочення змісту навчального матеріалу; модифікація навчального плану або цілей і завдань, прийнятних для конкретної дитини, корекція завдань, визначення змісту, який необхідно засвоїти.

Адаптація змінює характер подачі матеріалу без зміни змісту або концептуальної складності навчального завдання. Можна використовувати такі види адаптацій:

- пристосування середовища (збільшення інтенсивності освітлення в групових кімнатах, де є діти з порушеннями зору; зменшення рівня шуму в групі, де навчається дитина зі слабким слухом, забезпечення її слуховим апаратом);
- адаптація навчальних підходів (використання навчальних завдань різного рівня складності; збільшення часу на виконання, зміна темпу занять, чергування видів діяльності);

- адаптація матеріалів (адаптація навчальних посібників, наочних та інших матеріалів; використання друкованих текстів із різним розміром шрифтів, карток-підказок тощо).

Індивідуальну програму розвитку розробляють на один рік. Двічі на рік (за потреби - частіше) переглядають для її коригування, коли в дитини виникають труднощі в засвоєнні визначеного змісту навчального матеріалу, чи навпаки, виникає необхідність перейти до наступного рівня складності виконання завдань.

Індивідуальну програму розвитку дитини з особливими освітніми потребами в групі з інклюзивним навчанням розробляють на основі типових навчальних програм дошкільних закладів, зокрема спеціальних, із відповідною їх адаптацією.

Навчальна програма визначає зміст, систему знань, навичок і вмінь, які мають опанувати діти в освітньому процесі з кожної освітньої лінії програми, а також зміст розділів і тем.

Під час складання індивідуальної програми розвитку педагоги передусім аналізують відповідність вимог навчальної програми та методів, що використовують на занятті, актуальним і потенційним можливостям дитини з особливими освітніми потребами.

До складання індивідуальної програми залучають батьків, які повинні мати чітке уявлення про те, чому навчання дитини потребує розроблення індивідуальної навчальної програми. Така співпраця забезпечить інформування батьків про потенційні можливості дитини, динаміку її розвитку та врегулює комплекс суперечливих питань, які виникають між батьками та педагогами в процесі навчання дитини.

Під час вивчення складно засвоюваної теми для дітей з особливими освітніми потребами її виносять на індивідуальні корекційні заняття. Уся робота педагогічних працівників спрямована на пробудження пізнавальної активності, розширення зони найближчого розвитку і реалізацію резервних можливостей дітей. Корекційна робота буде ефективною лише в разі

позитивної участі педагогів і вузьких фахівців у створенні ситуації активного мислення дитини, що формує системний процес розвивального навчання.

Невід'ємною складовою процесу розроблення індивідуальної програми розвитку є оцінювання динаміки розвитку дитини з особливими | освітніми потребами, збирання відомостей про її успіхи (дитячі роботи, результати спостережень педагогів, тощо).

Визначення рівня сформованості знань, умінь і навичок дітей з особливими освітніми потребами здійснюється для забезпечення позитивної мотивації навчання, інформування дітей про їхні індивідуальні досягнення, визначення ефективності педагогічної діяльності педагогів.

Для проведення корекційно-розвиткових занять в індивідуальній програмі розвитку дитини передбачено від 1 до 12 годин на тиждень (кількість годин визначають на відповідних психолого-медико-педагогічних консультаціях).

Індивідуальний навчальний план й індивідуальну навчальну програму розробляють педагогічні працівники, зокрема з дефектологічною освітою, які беруть безпосередню участь в освітньому процесі, за участю батьків дитини або осіб, які їх замінюють, і затверджує керівник дошкільного закладу (Додаток 1).

Поради й рекомендації вихователю, у групі якого навчається дитина з особливими потребами.

- Навчитися розуміти різницю між дітьми й толерантно ставитися до особливих дітей, але в ніякому разі не акцентувати увагу на порушенні.
- Сприяти тому, щоб кожна дитина відчула себе прийнятною.
- Сприяти створенню у дитячому колективі атмосфери доброзичливості, справедливості й терпимості.
- Надавати індивідуальну підтримку, але при цьому не відокремлювати дітей з особливими потребами від основної групи дітей.

- Намагатися наблизити навчальні завдання до потреб і можливостей такої дитини.
- Співпрацювати з іншими педагогами (логопедом, психологом, лікарями) в одній мультидисциплінарній команді.
- Навчання здорових дітей і дітей з обмеженими можливостями дружити.

Педагоги мають величезний вплив на дітей, і якщо вони ясно висловлять, що є прийнятним чи неприйнятним, то діти на це обов'язково відреагують. Навіть дуже маленькі діти в змозі прийняти такі правила і зробити їх своїми. Ви не можете змусити дітей бути близькими друзями з усіма, але ви можете навчити їх бути терпимими, добрими і поважати почуття інших.

Переваги інклюзивної освіти

Кожен, незалежно від стану здоров'я, наявності фізичного чи розумового порушення, має право на одержання якісної освіти. Цей принцип відображено в загальній Декларації прав людини (1948р.), Конвенції про права дитини (1989р.) покладено в основу організації інтегрованого, інклюзивного навчання дітей з особливими потребами. Таке навчання впроваджується з метою реалізації їхнього права на рівний доступ до якісної форми навчання.

В інклюзивних групах діти з особливими потребами включені в освітній процес. Вони досягають основи незалежного життя. Засвоюють нові форми поведінки, спілкування, взаємодії, вчать виявляти активність, ініціативу, свідомо робити вибір, досягати згоди у розв'язанні проблем, приймати самостійні рішення. У дитячих закладах, як і в демократичному суспільстві, до кожного члена колективу ставляться як до неповторної особистості, усі мають рівні можливості досягти успіху. При цьому оцінюються конкретні досягнення дітей, незалежно від їхнього інтелектуального, фізичного, соціального чи емоційного стану. У групах включення всі діти мають широкі можливості для вибору, їх заохочують до критичного мислення, творчості, винахідливості, вони вчать відповідати за свої рішення і допомагати один одному. Діти краще розуміють широкі можливості особистого потенціалу, вони

більш чутливі до потреб інших, з більшою повагою ставляться до життєвого досвіду та особливостей своїх товаришів.

Включення дітей з особливостями психофізичного розвитку в освітній процес дитячого садка дає змогу взаємодіяти з іншими дітьми, спостерігати за ними, наслідувати їх, отримуючи такий же соціальний досвід, як і всі їхні ровесники. Інтенсивна соціальна взаємодія сприяє встановленню дружніх, позитивних стосунків, створенню своєрідної мережі соціальної підтримки. Спільні заняття сприяють концентрації уваги дітей, посиленню їхньої мотивації до навчання. Це дає можливість дітям з особливими потребами бачити їхні висловлювання, сприяє інтересу до пізнання навколишнього світу, формування мотивів до навчальної діяльності, співпраці, забезпечує умови успішної соціальної, психологічної, фізичної адаптації та життєдіяльності.

Коли дитина з проблемами в розвитку починає відвідувати звичайну групу дошкільного дитячого закладу, позбавляючись таким чином ізоляції від своїх ровесників, батьки відчують полегшення. З часом життя всієї сім'ї стає наближеним до життя більшості родин. Залучення таких батьків до планування та організації навчального процесу, розробки індивідуальних навчальних планів для дітей дає змогу відчувати, що вони не самотні, вони є членами команди, яка їх підтримує і допоможе подолати труднощі у щоденній роботі з дітьми, досягти успіху у складній справі адаптації дитини з особливими потреби до життя суспільства. Спільна діяльність дітей допомагає педагогам краще усвідомити ефективність певних освітніх технологій, визначити спільні сторони та специфічні потреби кожної дитини.

Додаток 1

_____ (найменування закладу дошкільної освіти)

Директор _____

ЗАТВЕРДЖЕНО

_____ “ _____ ” _____ 20__ року

ІНДИВІДУАЛЬНА ПРОГРАМА РОЗВИТКУ

на 20__ / ____ навчальний рік

1. Загальні відомості

Прізвище, ім'я, по батькові (за наявності) дитини _____

_____ Дата народження _____

Прізвище, ім'я, по батькові батьків або інших законних представників дитини _____

_____ Телефон _____

_____ Адреса проживання _____

_____ Дата зарахування до закладу _____

_____ Група _____

2. Відомості про особливості розвитку дитини (стан здоров'я, фізичний і мовленнєвий розвиток, когнітивна, емоційно-вольова сфери, освітня діяльність, наявний рівень знань, здібностей, умінь, навичок, особливі освітні потреби тощо)

Порядковий номер	Дата	Зміст	Джерело інформації

3. Додаткові освітні та соціальні потреби дитини (додаткова підтримка асистентом дитини, супровід соціальним працівником тощо)

Так (азначити потреби) _____

Ні

4. Психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги

Найменування заняття	Фахівець, який проводить заняття (прізвище, ім'я по батькові, спеціальність)	Місце проведення заняття	Розклад проведення

5. Освітня програма, рекомендована інклюзивно-ресурсним центром для роботи з дитиною, _____

Освітня програма, якою користується вихователь групи (зазначити назву програми), _____

6. Адаптація та модифікація освітніх програм

Назва адаптації	Так/ні	Примітка
-----------------	--------	----------

Пристосування середовища:

Доступність

Освітлення

рівень шуму

приміщення для усамітнення (ресурсна кімната, медіатека тощо)

Психолого-педагогічна адаптація:

використання візуального розкладу

збільшення часу на виконання завдань

збільшення обсягу допомоги (навідне запитання, демонстрація зразка, нагадування)

руховий режим

використання заохочень

використання засобів концентрації уваги

Адаптація навчального матеріалу:

картки-підказки, картки-інструкції

засоби альтернативної комунікації

Модифікація:

Скорочення змісту матеріалу

Зниження вимог до виконання завдань

Інше

Необхідне спеціальне обладнання

Так (зазначити обладнання) _____

Ні

Примітки _____

7. Індивідуальний освітній план дитиниⁱ

Освітня лінія _____

Цілі та завдання	Очікувані результати/ уміння, методи та засоби реалізації мети	Моніторинг та оцінювання досягнень ⁱⁱ				
		1.10	1.11

8. Фахівці, які здійснюють психолого-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами

Прізвище, ім'я, по батькові	Найменування посади/спеціальності	Підпис

9. Погодження індивідуальної програми розвитку з батьками/іншими законними представниками дитини

Я, _____,
(прізвище, ім'я, по батькові)

брав участь у розробленні індивідуальної програми розвитку та згоден (згодна) з її змістом.

(підпис батька (матері)/інших законних представників дитини)

Дата _____

10. План консультування батьків/інших законних представників дитини у процесі розроблення/виконання індивідуальної програми розвитку

Дата	Тема консультації	Відповідальні особи
------	-------------------	---------------------

--	--	--

11. Засідання фахівців, які здійснюють психолого-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребамиⁱⁱⁱ

Дата _____

Присутні _____

Питання, винесені на розгляд, _____

Висновки, рекомендації _____

12. Психолого-педагогічна характеристика дитини з особливими освітніми потребами за 20__ / __ навчальний рік (інклюзивне навчання у групі)

¹ План складається для дітей з інтелектуальними порушеннями за освітніми лініями строком на три місяці з подальшим його продовженням протягом навчального року:

- Особистість дитини, Дитина в соціумі Мовлення дитини
 Дитина у природному довкіллі Дитина у світі культури Гра дитини
 Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі

Сторінки до розділу 7 “Індивідуальний освітній план дитини” (7А, 7Б ...) розробляються і додаються для кожної освітньої лінії.

¹ Позначення для оцінювання: “+” — “виконує”, “±” — “виконує не систематично” або “виконує з допомогою”, “-” — “не виконує”.

¹ Розділ 11 “Засідання фахівців, які здійснюють психолого-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами” доповнюється окремими сторінками (11А, 11Б ...) після проведення чергового засідання
